

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЧМУТ ЛАРИСА МИКОЛАЇВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 378.14:004
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ В
СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

Л. М. ЧМУТ
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
ЯКОБЧУК Валентина Павлівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: ЧМУТ Лариса Миколаївна
допущена до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2022 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____
(підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

«_____» грудня 2022 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти ЧМУТ Лариса Миколаївна захистила
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____
(підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

ЧМУТ Л. М. Дистанційне навчання в умовах трансформації в системі середньої освіти. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Поліський національний університет Міністерства освіти і науки України, 2022.

У кваліфікаційній роботі досліджені теоретичні, методичні та практичні аспекти механізму державного регулювання системи загальної середньої освіти. Розкрито генезис дистанційного навчання в широкій історичній, географічній і соціально-педагогічній ретроспективі, виявлено внутрішні взаємозв'язки сучасних поглядів на дистанційне навчання з їхніми історико-педагогічними аналогами, цілісне розкриття та аналіз ролі дистанційного навчання у реформуванні сучасної освіти, окреслено місце дистанційного навчання у школі майбутнього.

Ключові слова: дистанційне навчання, управління, загальна середня освіта, регулювання.

SUMMARY

CHMUT L. Distance education in the conditions of transformation in the secondary education system. – Manuscript. Qualification work for obtaining the Master's degree in the specialty 281 «Public management and administration». – Polis National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 2022.

The theoretical, methodical and practical aspects of the mechanism of state regulation of the general secondary education system were investigated in the qualification work. The genesis of distance learning is revealed in a broad historical, geographical and socio-pedagogical retrospective, the internal relationships of modern views on distance learning with their historical and pedagogical counterparts are revealed, a holistic disclosure and analysis of the role of distance learning in the reform of modern education, the place of distance learning in school is outlined of the future

Key words: distance education, management, general secondary education, regulation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА	9
1.1 Історіографія дослідження	9
1.2 Нормативно-правова база дослідження.....	13
РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ФЕНОМЕНУ «ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА ОТРИМАННЯ ЗНАНЬ».....	16
2.1. Напрямки розвитку дистанційної освіти в країнах Європи та Азії	16
2.2. Дистанційне навчання як одна із ключових форм отримання знань в Україні	22
2.3 Проблематика введення дистанційної форми отримання знань та шляхи вирішення ключових проблем	26
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	31
3.1 Організація дистанційного навчання в закладах ЗСО.....	31
3.2 Вплив дистанційної освіти на учасників освітнього процесу: головні критерії альтернативного навчання.....	35
3.3 Перспективи розвитку дистанційної форми отримання знань.....	40
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	47
ДОДАТКИ.....	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні нас вражає нас постійними змінами, які зачіпають всі сфери життєдіяльності людини. XXI століття висуває перед людством нові випробування та вимагає реформування всіх сфер людського життя. Відтак, ми мимоволі відмовляємось від застарілих технологій на користь нових. Такі нововведення можуть торкатись глибинних проблем і зовсім непомітно впливають на людство.

Проблема навчання є однією з найбільш суперечливих з моменту виникнення освітніх технологій. Відтак, наше людство змогло розвинути різні форми отримання знань зі стародавніх часів, коли навчання носило суто побутовий характер, до освіти періоду Античності (Афінська школа, Мілетська школа тощо), коли з'являються основні положення нинішніх наук. Питання навчання та підходів здійснення освітнього процесу не припинило свій розвиток у «темні часи» епохи Середньовіччя, а поява навчальних установ лише привернула увагу населення до потреби отримання знань і лише поглибила цей інтерес в період Нового часу та сьогодні. Віднині, отримання освіти є невід'ємним правом кожної людини, яке має бути задоволеним у будь-який спосіб.

Станом на XXI століття педагоги та методисти розробили широку базу методологічних підходів та прийомів, які з кожним роком переглядаються та трансформуються відповідно до вимог часу.

Протягом останніх десятиліть з розвитком науково-технічної думки та пришвидшенням плину часу особливої популярності набула незнайома для більшості населення форма отримання знань – дистанційна. Четверта інформаційна революція пожвавила процес інтеграції суспільства до сучасних технологій і надала рішення багатьом проблемам сучасності.

Особливої популярності дистанційна освіта набула в 2019 році з поширенням епідемії COVID-19. Не втрачає актуальності така форма і донині, особливо в Україні. У зв'язку з розгортанням повномасштабної війни всі учбові

заклади масово були переведені на позиції дистанційного навчання. Таким чином, якщо раніше дані технології застосовувались у вигляді підготовчих курсів та семінарів різного спрямування, то наразі важко знайти принаймні один учбовий заклад, який би не змінив свою систему відповідно до дистанційних вимог.

Враховуючи експериментальність даного виду навчання та продовження пошуків оптимальних шляхів його інтеграції в освітній процес, поміж методистами та науковцями досі тривають дискусії з приводу природи дистанційного навчання, його ефективності станом на 2022 рік та шляхів вдосконалення процесу отримання знань. Відтак, педагоги різних спеціальностей не можуть оминати ключові переваги у вигляді доступності матеріалів, їхнього поширення тощо, у той час зауважуючи на істотних недоліках, що стосуються організації та контролю діяльності учнів. З цього робиться висновок, що дистанційна освіта ще не до кінця адаптована до застосування у закладах ЗСО.

Отже, питання постійного реформування та оновлення процесу дистанційної освіти є пріоритетним на даному етапі розвитку освітнього процесу і має здійснюватись не лише на рівні МОН, але і в середовищі звичайного шкільництва.

Відтак, **метою** виступає дослідження генезису дистанційного навчання в широкій історичній, географічній і соціально-педагогічній ретроспективі, виявлення внутрішніх взаємозв'язків сучасних поглядів на дистанційне навчання з їхніми історико-педагогічними аналогами, цілісне розкриття та аналіз ролі дистанційного навчання у сучасній сфері освіти, окреслення місця дистанційного навчання у школі майбутнього.

Ключовими **завданнями** наукової роботи, відповідно до сформульованої мети виступають:

1. Опрацювання історіографічних джерел та нормативно-правової бази питання;

2. Дослідити історію зародження та розвитку дистанційного виду навчання;
3. Окреслити етапи впровадження та становлення дистанційної освіти в Україні;
4. Охарактеризувати ключові проблеми дистанційної освіти та шляхи їх подолання;
5. Дослідити адміністративну сторону питання впровадження дистанційної форми на базі ліцею.
6. Проаналізувати вплив альтернативного виду навчання на педагогічний та учнівський колективи.
7. Розробити перспективи дистанційної освіти в Україні в умовах сьогодення та майбутнього.

Методологічною основою роботи є принципи науковості та історизму, використані методи аналізу та синтезу, класифікації, систематизації та узагальнення. Із метою розв'язання дослідницьких завдань нами використано системно-структурний і порівняльні методи, які надали нам більше можливостей для досягнення мети і завдань.

Варто відмітити і спеціально-історичні методи, які найшли своє відображення в магістерській роботі, а саме: історико-порівняльний, історико-типологічний.

Комплексне використання методів сприяло чіткому обґрунтуванню наукового пошуку через відповідну джерельну базу.

Наукова новизна полягає у системному описі питання розвитку та становлення дистанційної освіти в передових країнах Європи, Азії та Україні, комплексному аналізі умов впровадження дистанційної форми навчання на адміністративному рівні, її вплив на педагогічний та учнівський колективи, а також окреслено ключові перспективи розвитку в контексті зміни української школи.

Теоретичне значення полягає в описово-порівняльному аналізі історіографічної думки та нормативно-правової бази питання, структурованого

опису етапів розвитку дистанційної освіти у Європі та країнах Азії, а також формування дистанційного середовища в межах України; особливу увагу приділено питанням психологічного впливу на основних учасників навчального процесу.

Практичне значення роботи полягає в використанні отриманих результатів в наступних дослідженнях, використанні основних матеріалів у розробці уроків та лекційних занять, практичних та семінарських занять. Також, результати дослідження отримані в ході виконання дипломної роботи можуть бути використані для комплексного вивчення особливостей появи та становлення дистанційної освіти.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення кваліфікаційної роботи оприлюднювалися на студентських науково-практичних конференціях «Студентські наукові читання - 2021», «Студентські наукові читання - 2022».

Опис загальної структури магістерської роботи. Структура роботи визначається змістом, метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (37 позицій). Кількість сторінок основного тексту – 40. Загальна кількість сторінок – 47.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

1.1 Історіографія дослідження

Хоча дистанційна освіта здається відносно новим явищем і у свідомості людства пов'язується з використанням Інтернету та багатством світової мережі, насправді початок було покладено ще два століття тому, в далекому 1840 році. Враховуючи нетрадиційність підходів до питання навчання та суттєву відмінність у методиці викладання, ми можемо вважати ХІХ століття відправною точкою у сфері дослідження даного питання.

Умовно важливо поділити наукові шукання на два типи: історія розвитку дистанційної освіти та матеріали дослідження щодо самої системи дистанційної форми отримання знань, яка включає в себе класифікацію видів дистанційної освіти, психологічні дослідження впливу такого виду навчання на свідомість людини, технологічні аспекти дистанційної освіти тощо.

Відтак, наукова думка може представити достатньо широке поле для дослідження питання дистанційного навчання.

Так, про зародження перших дистанційних курсів описує А. Тейт у своїй праці «Роздуми про підтримку студентів у відкритому та дистанційному навчанні» [28, с. 2-3]. У своїх роздумах дослідник посилається на більш раніші праці, наукові статті та притримується думки стосовно успішності першого експерименту, наводячи статистичні приклади вступників та випускників.

Наступні праці вже більш раннього походження орієнтуються виключно на дослідженні історії розвитку дистанційної освіти. Так, група авторів, серед яких були відомі науковці Мюллер, Шелдон Ротхвлет, Річард Сімондс та інші, створили книгу ««Дві історії» англійського навчання» [35, с. 633-635], в якій було зазначено більш ранні спроби введення дистанційного навчання в 1858 році.

Розглядаючи дане питання не можливо ігнорувати значний внесок Штатів у розвиток технологій дистанційного навчання. «Прогресивна ера», або як ми її можемо назвати «спрощена ера» доволі швидко охопила Америку та призвела до освітнього буму.

Дж. Кері у своїй статті «Форми та переваги в університетській освіті» [33] окреслив цікавий експеримент, який був проведений в Чикаго. Для поліпшення ефективності навчання в кожному регіоні було створено коледжі від Чиказького університету, при яких відкривались дистанційні курси для всіх охочих, в тому числі і іммігрантів.

Відкриті університети займають чільне місце у розвитку дистанційної освіти і є таким своєрідним підступом для подальшого розвитку дистанційної форми отримання знань. Дж. Кері також зазначає про першу спробу створення програми для дистанційної освіти. Дослідник акцентує увагу на процесі реалізації даної ідеї, наголошує на залученні науковців передових університетів для розробки першої дистанційної програми та подоланні технічних проблем. Показовим у даному дослідженні є знову ж наведення статистичних даних. Відтак, ми дізнаємось, що експеримент «відкритого університету» був достатньо революційним та створив якісну альтернативу традиційному навчанню, оскільки вже в 1871 році було прийнято 25 тисяч студентів, що свідчить про неабияку зацікавленість до інакшого способу отримання освіти. Дана праця ввібрала в себе не лише позитивні показники. На рівні з блискучим успіхом, автор вказує і на пануючу на той час критику з боку впливових представників британського суспільства подібної ідеї, що вплинуло на скорочення фінансування експерименту [33].

Т. Барн, який також розглядав питання відкритих університетів у своїй праці «Університет Атабаски: історія розвитку дистанційної освіти» [30, с. 77-78] вказує наступне: «Університет Атабаски, що є відкритим університетом Канади, створений за схожою, хоч і незалежно розробленою схемою...». Дослідник наголошує на схожості ідей та підходів, в той же час висловлюючи

думку, що така ситуація була спричинена обмеженою технічною базою та обмеженою кількістю методологічних підходів.

Дж. Деніел, у свою чергу, зазначає, що «відкритий університет дав поштовх створенню цілого ряду університетів подібного типу, серед яких Іспанський національний університет дистанційної освіти (1972 р.) та Фернський університет у Халені (1974 р.). Це свідчить про неабияку затребуваність у доступній та гнучкій системі освіти [32, с. 67].

На противагу вже зазначеним університетам Дж. Деніел наводить приклад Філіппінського університету (1995 р.), який вважається першим Інтернет-університетом. Якщо раніше курси в університетах проводились завдяки телебаченню та радіо, то після появи Інтернету в 1983 році «Філіппінський прорив» вважався одним із найбільш прогресивних серед інших відкритих університетів [32, с. 88-90].

На жаль, дослідницька думка стосовно історії впровадження дистанційної освіти в Україні не може представити ґрунтовних матеріалів. Головною причиною такої ситуації стала своєрідна «відсталість» та несприйняття українським суспільством дистанційної форми отримання знань як якісного аналогу традиційному навчанню.

Відтак, з інтернет-ресурсів ми дізнаємось, що перші спроби впровадження такої форми навчання в Україні відбулись в якості експерименту Міністерства освіти та науки у 2002 році. В 2003 р. була запроваджена «Програма розвитку системи дистанційного навчання 2004-2006 років» [2, с. 83].

У «Переліку навчальних закладів, які отримали ліцензії на впровадження освітньої діяльності» вказуються заклади, яким було дозволено використання дистанційних технологій, серед яких таке право отримала школа «Оптіма», школа мистецтв «Соломрія» тощо [27].

Подальші дослідження носять суто ознайомчий характер і полягають в описі пандемічної ситуації COVID-19 та впровадження дистанційної освіти під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Зовсім інший вид досліджень, що є дотичним до сфери наших наукових інтересів, полягає у розгляді системи використання сучасних технологій, способів їхнього залучення до дистанційного процесу. У кожному джерелі так чи інакше наголошується на важливості використання різноманітних підходів до урізноманітнення навчального процесу та спрощення системи дистанційної форми отримання знань.

Як ми вже зазначали, інтерес до дистанційної освіти виник з самого початку заснування перших дистанційних шкіл різного спрямування, однак дані варіації були достатньо типовими і носили узагальнений характер. Говорити про ключову відмінність ми можемо виключно з 1920-х років, коли з'являються ідеї залучення теле- та радіокомунікацій. Л. Кубан у своїй праці «Вчителі та машини...» [34, с. 28] наголошує, що залучення радіо та кіно стало справжньою знахідкою для популяризації нової освіти. Розпочинається масовий запуск освітніх програм, що призвели до залучення широких верств населення до освітньої діяльності. Відтак, експеримент, який полягав у використанні радіо як основного вчителя, призвів до зростання кількості студентів загалом.

COVID-19 став не єдиною пандемією, через яку дітей перевели на дистанційну форму. В 1937 році в Чикаго через спалах поліомієліту було прийнято рішення впровадити дистанційне навчання за допомогою радіопередач.

Т. Вайс окреслив схожий випадок в Кентуккі в 1948 році, який мав продвинути американську освіту на 25 років вперед. Дійсно, як описує дослідник, не дивлячись на відносну старомодність, яку започаткували перші «дистанційні університети», учні мали змогу за помірну платню отримати матеріали для самостійного опрацювання та закріплення шляхом прослуховування радіодискусій [36].

Про роль телебачення на початковому технологічному етапі поширення дистанційної освіти розмірковували Керрі О'Делл та Крістофер Стерлінг. Яскраве місце в їхньому дослідженні посідає приклад впровадження проекту

Чарльза Ведемейера «Артикульовані навчальні медіапроекти», який, по суті, перекреслив використання радіокурсів, а на заміну запропонував залучення різноманітних вже наявних технологій [31, с 288].

Найбільшого поширення, звичайно ж, дистанційна освіта досягла завдяки появі Інтернету. Дійсно, якщо раніше потрібно було очікувати чергової радіо-чи телепередачі, нині світова мережа представляє широке поле для фантазії та значну кількість матеріалів для більш якісного засвоєння.

Ф. Вітроу в статті «Технологія в освіті та наступні двадцять п'ять років» [37] описує процес створення Нової школи у Нью-Йорку, у якій можна було отримати ступінь магістра, відвідуючи конференції дистанційно. Т. Бейтс, розглядаючи питання онлайн-навчання у статті «Святкування 30-ї річниці першого повністю онлайн курсу» [29] розглядає розробку курсу «Жінки та комп'ютери в освіті» у 1986 році від університету Торонто, що приділяв увагу гендерним питанням та розвитку технологій.

Тенденція створення подібних установ триває і донині і вражають своїми методами навчання, гнучкістю графіку, доступністю та ефективністю. Відтак, проаналізувавши наукові дослідження, ми можемо зробити висновок, що становлення дистанційної освіти був закономірним процесом, якого потребувало суспільство. Він був зумовлений технологічним прогресом та інформатизацією широких верств суспільства, затребуваністю якісно нового типу людини, яка здатна до постійного саморозвитку та самовдосконалення.

1.2. Нормативно-правова база дослідження

Питання освіти регулюється значною кількістю законів та нормативно-правовими актами про освіту. Відтак, традиційно ми посилаємось на статтю 53 Конституції України, яка декларує загальне право на отримання безкоштовної, доступної освіти незалежно від віку, статі, раси, національності і стану здоров'я людини [8].

У відповідності з головним законом України та задоволенням однієї із базових потреб кожної людини, було виокремлено різноманітні форми отримання знань: очна, заочна, сімейна, педагогічний патронаж, дуальна форма і, одна із найбільш популярних у нинішній час, дистанційна форма.

Задля кращого функціонування навчальних закладів любого типу, було затверджено цілий ряд законів, що мають на меті координування та контроль освітнього процесу, наприклад: «Закон України «Про освіту»» [22], який є центральним у системі правового регулювання освітньої сторони; «Закон України «Про повну загальну середню освіту»» [23], «Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти»» тощо. Кожен з законів та постанов не суперечать Конституції України, трактуючи процес надання та отримання освітніх послуг.

Враховуючи інтереси наукового пошуку, центральним законом виступає наказ Міністерства освіти та науки України «Про затвердження положення про дистанційне навчання» [20] 2003 року.

Питання дистанційної освіти в Україні розробляється протягом останнього десятиліття, декларується на державному рівні та потребує постійного перегляду та вдосконалення. Відтак, ми маємо три редакції наказу «...про дистанційне навчання», який містить оновлення відповідно до ситуації в країні та вимог часу. Сам наказ складається з п'яти пунктів, які цілком повністю розкривають природу та характер дистанційної форми отримання знань.

Відтак, в першому розділі, що містить загальні положення розкривається сутність дистанційної освіти, подано супутню термінологію на кшталт «асинхронний режим», «синхронний режим», «інформаційно-комунікативні технології дистанційного навчання», «дистанційна форма навчання» тощо [20].

У другому розділі сформульовано основні вектори реалізації дистанційного навчання. Таким чином на правовому рівні декларується, що такий вид навчання є окремою формою навчання і може використовуватись

незалежно від обставин. Також зазначається спосіб проведення та організації дистанційного навчання, кількість студентів у групі, термін навчання і т. д [20].

Третій розділ відповідає за особливості організації навчального процесу, регулює питання видів занять, трактує їх значення, специфіку та умови проведення лекцій, семінарів, практичних занять, лабораторних робіт, державних атестацій тощо [20].

Четвертий розділ більш конкретизує попередній і вводить поняття технологій дистанційного навчання. Таким чином, вказуються обставини інтеграції різноманітних допоміжних матеріалів та прогресивних технологій в учбовий процес [20].

П'ятий розділ вказує на умови забезпечення дистанційної освіти у вигляді методологічних рекомендацій стосовно використання вже наявних методів і критеріїв контролю якості оцінювання, вказується на важливість технічного забезпечення задля безперешкодного залучення дистанційних технологій і учбовий процес, відповідні матеріали для занять тощо [20].

Як вже було зазначено, дистанційна освіта для України є відносно новим явищем і потребує постійного вдосконалення. Не дивлячись на правову готовність до поширення дистанційної освіти та трирічні напрацювання не можна стверджувати, що дистанційна форма повністю налагоджена, оскільки наявні помітні прогалини в даній системі. Більш того, проаналізувавши нормативно-правову базу, варто відмітити, що більшість пунктів про дистанційну освіту стосуються більшою мірою позашкільної освіти або ж ВНЗ, де більша частина аудиторії вже психологічно сформовані люди з адекватною концентрацією уваги, в той час, як питання контролю уваги учнів школи загальної середньої освіти покладається виключно на педагогічний колектив та адміністрацію школи.

Відтак, ми можемо стверджувати, що кожна із українських шкіл підбирає власну стратегію для організації дистанційної освіти. Не зважаючи на те, що сформульована чітка стратегія дистанційної освіти, досі наявні «білі плями», що потребують розгляду та перегляду особливо в Україні.

РОЗДІЛ 2.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ФЕНОМЕНУ «ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА ОТРИМАННЯ ЗНАНЬ»

2.1. Напрямки розвитку дистанційної освіти в країнах Європи та Азії

Європа тривалий час започатковує світові тенденції та пропонує стійкі структури для поширення. Не дивно, що саме в провідних європейських державах розпочалось зародження нового виду навчання – дистанційного. Хоча традиційна модель пройшла випробування в часі, людина XIX століття вже була відносно мобільною і потребувала нових можливостей для отримання знань та підвищення кваліфікації.

Варто наголосити, що дистанційна система формувалась в межах вищої освіти та курсів підготовки спеціалістів, оскільки мали на меті формування освіченого та «спеціалізованого» суспільства. Це були одні із перших спроб впровадження дистанційної форми отримання знань.

Вважається, що новаторами в даній сфері стало британське представництво. Першою згадкою є створені у 1840 році дистанційні курси І. Пітманом, або, як він сам їх називав – «курси кореспондентського навчання» у Лондоні. Така розробка стала революційною у системі панування традиційної освіти, хоча поштовхом для її реалізації стало винайдення звичайної марки [28, с. 5].

Розглядаючи питання даних курсів, у більшості сучасних людей може скластись хибне розуміння стосовно неможливості організації освітнього процесу, у той час як більшість сучасників були задоволені можливістю здійснення навчання шляхом листування (матеріали з переліком чітких завдань надсилались поштою на ім'я адресанта).

Такий підхід досягнув значної популярності, а слава про перші успішні дистанційні курси розійшлась європейським континентом. Досвід перехопили

У. Тусен та Г. Ланченшедт, які створили інститут у Берліні за іншим спрямуванням – навчання іноземним мовам методом листування [28, с. 7].

Майже два десятиліття система перевірялась та налагоджувала освітні методики викладання в умовах віддаленості і одним із знакових став 1858 рік. Лондонський університет, не зважаючи на тестову форму запуску дистанційної освіти, надавав можливість отримання бакалаврського та магістерського освітніх ступенів. Перелік спеціальностей був достатньо громіздким і включав як гуманітарні, так і точні науки, окрім медицини. У той же час, кожен студент міг додатково записатись на професійні курси, які «вчитувались» за короткий період та отримати початкову спеціальність. Для абітурієнтів університет розробив спеціальні підготовчі до вступу курси. На жаль, нових технологій проведення навчання на початку другої половини ХІХ століття не було запропоновано, а відтак, головним шляхом отримання знань залишалась кореспонденція [35, с. 648-649].

Така тенденція панувала аж до початку ХХ століття і, не дивлячись на певну складність та повільність, мала більше переваг, ніж традиційна форма набуття знань. Вже в 1877 році було вирішено розробити програму кореспондентського навчання для жінок на базі Шотландського університету Св. Андрія [35, с. 658]. Враховуючи становище жінки та зародження перших феміністичних ідей, дана розробка мала особливе значення в історії розвитку дистанційної освіти.

Нині Північна Америка є країною першого світу і бурхливий розвиток, що став відчутним у другій половині ХІХ століття торкнувся не лише економічного, соціального та міжнародного секторів, але й питання трансформації освіти. Відтак, ми маємо цілий ряд університетів, котрі запропонували власні розробки по інтеграції населення у тодішній дистанційний простір. Не дивлячись на застарілість схем, в 1874 році університетом штату Іллінойс було здійснено перехід на дистанційні засади, а трохи пізніше, така реформа модифікувала систему університету Квін штату Онтаріо [36]. У свідомості людей все чіткіше проявляється усвідомлення

переваг дистанційної форми отримання знань, а також розуміння локації кореспондентських курсів та підрозділів університету.

Останні десятиліття XIX століття завершилися бурхливими розробками та переосмисленням підходів дистанційного навчання. У 1892 році В. Р. Хартер на базі учбових матеріалів розробив перше учнівське відділення дистанційного навчання в університеті Чикаго [33].

Початок XX століття вважається другим етапом розвитку та вдосконалення нового виду навчання, переосмислення застарілих тенденцій, творення відмінно нового та якісного «продукту».

З 1911 року Квінслендський університет у Бресбені розпочинає розробку спеціальних університетських курсів, а вже в 1914 році для дітей молодшої школи, які проживали у найвіддаленіших регіонах, керуючись правилом доступності загальної середньої освіти, було розроблено спеціальне навчання поштою [33]. Дане рішення набуло успіху серед освітян, і в подальші роки аналогічна тенденція впроваджувалась в Канаді, Новій Зеландії та містами Австралії.

Нарівні з програмою для дітей, продовжувалось вдосконалення дорослої дистанційної освіти. Відтак, орієнтація старшого представництва суспільства орієнтувались на курси бібліотекарської справи, інженерію, менеджмент, економіку, математику тощо.

Технічний прогрес здійснив помітний вплив за рахунок найпростіших форм. Нині, в епоху Інтернету важко уявити процес дистанційної освіти другої половини XIX – початку XX століття. І значним пошквалением нова система завдячує появі аудіо відтворювальних пристроїв.

Перші навчально-прогресивні матеріали з'явилися у 1910 році у вигляді кіно інструкцій, а вже в 1920 році кількість таких програм помітно зростає. Однак, практика створення медіафайлів для курсів в університеті в цей час ще не була розповсюджена [31, с. 312].

Перша спроба залучення технічного прогресу сталася у 1932 році державним університетом штату Айова. Відтак з'являються перші реальні спроби проведення курсів освітнього спрямування на відстані [31, с. 322].

Нетрадиційні університети почали посідати чільне місце в системі освіти, залучаючи все більшу кількість студентів. Не дивлячись на перевіреність традиційного навчання, аналог мав більшу кількість переваг: помірна вартість навчання, доступність усіх кіл до отримання вищої освіти та оволодіння спеціальністю, гнучкий графік та можливість навчання вдома, комфортна психологічна атмосфера та відносно невисокі умови для вступу. Саме такі характеристики спричинили інтелектуальний бум та підвищений інтерес до отримання однієї та більше спеціальностей.

Друга половина ХХ століття характеризується розумінням освітніх потреб, а попит на людину освічену стрімко зростає пропорційно з виникненням «світових гігантів» - компаній-лідерів. Навчання стає більш гнучким та сучасним.

У 1962 році було запропоновано ще один експеримент, який полягав у поєднанні кореспондентської освіти з радіо та телемовленням, а також розробленні системи «Відкритого університету». З даного питання розгорнулись масові дискусії, а вже в 1963 році було запропоновано переглянути дану систему та трансформувати її у категорію «Ефірного університету» для дорослого населення [33].

«Відкритий університет» все ж таки був заснований Хартією про створення Відкритого університету сполученого Королівства і отримав всі переваги як і традиційні університети. Єдиною відмінністю стала лише виключна роль дистанційної форми отримання знань. «Відкритий для людей, відкритий для місць, відкритий для методів, і відкритий для ідей» - саме таку характеристику від першого канцлера Д. Кроутера отримав перший по справжньому дистанційний університет [35, с. 640]. Даний принцип є ключовим з моменту заснування і базується на переконанні, що саме прогресивні технології допоможуть досягти високого рівня якості освіти.

«Відкритий університет» є принципово важливим для розгляду, оскільки його розробки в подальшому переймалися іншими освітніми установами і, розглядаючи питання роботи такого центру, варто відмітити згуртовану роботу команди розробників. Відтак, до початку функціонування було сформовано адміністрацію університету та віднайдено приміщення для засідань, набрано викладацький колектив з якого в подальшому створили «команди курсу» (Course Teams), на які покладалась розробка учбових курсів, а потім і апробація результатів. Варто наголосити, що сама система якісної подачі матеріалу сформувалась не одразу, а впродовж тривалих десятиліть за умов постійного вдосконалення. Традиційно переважаючими були друковані матеріали, однак система університету не нехтувала іншими технологіями, такі як радіо та телебачення. Процес максимально орієнтувався на студента, доступність інформації і, головне, її якість [35, с. 641-642].

Європейська освіта вважається однією з найкращих, тому зовсім не дивно, що після успіху «Відкритого університету» тенденція поширення дистанційної форми набула нових обертів. Так, станом на 1970-і роки було відкрито близько 90 закладів подібного типу, а курси підвищення кваліфікації стали звичною справою.

Курс на «оновлення» взяли й інші країни. Так, з'являються дистанційні програми в Іспанії («Університет дистанційної освіти»), у Німеччині («Ферн (Хаген)»), у Канаді («Відкритий університет» створений за зразком британського), у Китаї («Шанхайський телевізійний університет») тощо. Всі ці університети об'єднує спільна модель, а також всі переваги тодішньої дистанційної освіти.

На рівні з університетами варто виокремити і становлення освітнього телебачення, розвиток якого припав на 70-80-і роки ХХ століття. Як і у випадку з дистанційними курсами, провідні країни оперативно намагались залучити новинку як ще один спосіб розвитку населення. Дослідники розійшлися у думці стосовно результатів такого нововведення, адже з одного боку, зріс рівень самоосвіти та свідомості, а з іншої такий вид освіти не передбачав зворотного

відгуку від глядачів, що обмежувало освітні можливості. Відтак, не зважаючи на достатньо непогану ідею, все ж таки, такий вид дистанційного навчання не зміг зосередити навколо себе велику глядацьку аудиторію [32, с. 167].

Остаточний етап в системі встановлення дистанційної освіти як одного із можливих видів отримання знань припав на 1985 рік. Науково-технічна думка змогла просунутись настільки, що відтепер пропонувала велику кількість інформаційно-комунікаційних технологій. Відтак, з появою всесвітньої мережі Інтернет дистанційне навчання остаточно почало відігравати центральну роль у системі надання освітніх послуг [32, с. 179-180].

Розвиток такого навчання є цілком закономірним і торкнулось не лише передових європейських країн. Відтак, варіації дистанційної освіти з'являються в Азії вже в другій половині ХХ століття. Яскравий та достатньо сміливий експеримент введення дистанційних форм навчання представлений Пакистанським відкритим університетом імені Аллама Ікбала. Відтак з утворенням дистанційної кафедри, значна кількість молоді, а в особливості жінки, змогли долучитись до освітнього процесу та підвищити загальний рівень освіченості [37].

Власні розробки у сфері дистанційного навчання представив Таїландський відкритий університет, що у 1982 році за даними ЮНЕСКО вважався одним із провідних установ з інновацій у системі вищої освіти [36].

Великі можливості надає Корейський національний відкритий університет, який не має вікових обмежень та кількості освітніх програм для здобуття. Постійна співпраця та фінансування державними органами влади, меценатами тощо дозволили популяризувати безкоштовні курси різного спрямування в залежності від сфери зацікавленості студента. Даний проєкт має на меті постійне формування кваліфікованих всебічно освічених працівників, які зацікавлені в постійному інтелектуальному зростанні [37].

Дистанційна освіта сьогодення є складним та різноплановим процесом і нині не обмежується виключно наданням стандартних освітніх послуг. Сьогодення потребує людини, яка з швидкістю може інтегруватись у будь-яке

середовище, здатна самовдосконалюватись та саморозвиватись незалежно від умов та обставин протягом всього життя. Враховуючи, що дистанційна освіта полягає в опрацюванні великої кількості інформації, самостійного вирішення задач, ми можемо вважати, що такий вид навчання ідеально справляється з поставленою задачею нашого часу.

Відтак, станом на 2022 рік налічується близько десятків варіацій моделей навчання в складній системі дистанційної освіти, а розробка нових підходів вважається перманентним процесом та оновлюється відповідно до розвитку нових технологій.

2.2. Дистанційне навчання як одна із ключових форм отримання знань в Україні

Питання розвитку дистанційної освіти в Україні досі є недостатньо вивченим та проблемним. Як ми вже схарактеризували, роботи по розробці та вдосконаленню дистанційної освіти в Європі та країнах Азії тривали протягом багатьох десятиліть, в той час як в нашій країні практика дистанційних форм навчання впроваджується останні двадцять років, проте активно використовується лише останні три роки на майже непідготовленому ґрунті у зв'язку з розповсюдженням епідемії COVID-19.

Наявна методологічна база та моделі здійснення дистанційної освіти в навчальних закладах України є ще не достатньо апробованими та інтегрованими для ефективного здійснення освітнього процесу. Тому розробка та інтерпретація традиційних уроків у дистанційний простір є одним із ключових завдань сучасної освітньої системи. Не можливо заперечувати факт кропіткої праці педагогів, які кожного дня працюють над вдосконаленням методики проведення дистанційних уроків, опрацьовуючи наявну методологічну базу вітчизняних методистів та залучаючи передовий досвід європейського зразку. Дослідження цієї галузі тривають нині, вже є помітні

зрушення у вигляді теоретичного обґрунтування феномену дистанційної освіти, переваг та недоліків такої системи навчання, розроблені психологічні та педагогічні тренінги по природному впровадженню дистанційного навчання в освітнє середовище, формується психологічний кістяк відповідно до наявних технологічних та інформаційних умов.

Варто схарактеризувати основні вектори формулювань вітчизняних дослідників, сфери інтересів яких полягають у вивченні розвитку та системи дистанційної освіти. В. Биков та Н. Сиротенко [2, с. 82] поділяють такий вид навчання на два типи: перший тип – заочна, яка являється традиційною та найбільш розробленою системою; другий тип – е-дистанційне навчання, що включає в себе синхронну та асинхронну взаємодію учасників освітнього процесу та є відносно новою формою в межах України. Також до дистанційної системи ми можемо віднести сімейну форму навчання, патронажну, індивідуальну тощо.

Незалежно від виду дистанційного навчання, освітні послуги надаються в повній мірі в залежності від обов'язків вчителя та учня, а також обсягу матеріалу, який має бути опрацьований. Однак, враховуючи той факт, що нині даний поділ є достатньо умовним, оскільки у зв'язку з останніми подіями всі варіації дистанційної освіти були перенесені в онлайн-простір, в подальшому сфера наших наукових шукань буде дотична до розгляду розвитку е-дистанційної освіти в Україні.

Наша держава, яка орієнтована на залучення до європейської спільноти з моменту визнання незалежності, проголосила курс на європейську інтеграцію і активно розпочала роботу по реформуванню всіх сфер. Питання освіти є важливим у даному контексті, оскільки відбувається кропітка робота по формуванню оновленого суспільства, якісно відмінного від радянського [17].

Таким чином, ще наприкінці ХХ століття були проведені роботи по інтеграції системи освіти України в європейський освітній простір. В 1998 році Верховна Рада України зробила перший крок на шляху розвитку дистанційної освіти видавши Закон України «Про національну програму інформатизації», в

якому конкретизувались головні завдання та очікувані результати і який призвів до переосмислення наявної системи освіти [2, с. 93].

У 1997 році розпочинає свою діяльність Всеукраїнська конференція «Інтернет технології в інформаційному просторі держави», яка мала на меті обмін передовим досвідом у питаннях технологізації освіти, а також розробка нових методологічних схем [2, с. 95].

Вже в 2000 році Міністерство освіти та науки України розробило та затвердило «Концепцію дистанційної освіти в Україні» на базі вже сформованого досвіду європейських університетів. Відтак, за даною постановою було взято курс на створення альтернативної системи навчання, яка задовольнить три головні критерії: доступність, безперервність та індивідуалізацію освітнього процесу [24]. Окрім того, було прийнято рішення про створення Українського центру дистанційної освіти, що дало поштовх до появи тренувальних курсів для викладачів ВНЗ з метою пришвидшення інтеграційних процесів у дистанційний простір. Ідея полягала в безпосередньому ознайомленні викладачів з умовами роботи в середовищі дистанційної освіти, задля подальшого розповсюдження досвіду.

Згідно з вище окресленою концепцією, станом на кінець 2001 року, мала бути розроблена структура нової системи, стандарти дистанційної освіти та її правова база, проведено ряд тестових проєктів та апробація результатів ефективності.

Розгортання другого етапу введення дистанційної освіти припало на 2002-2003 роки [18], коли був сформульований чіткий перелік дій, які б цілком і повністю забезпечували гармонійний та контрольований розвиток дистанційної освіти. Таким чином, передбачалось масове впровадження дистанційної форми отримання знань як якісного аналогу традиційному навчанню; надання ліцензійних прав на рівні з традиційними університетами закладам, що обрали дистанційну форму, як переважаючу; створення регіональних, локальних, базових центрів для координації роботи в системі дистанційної освіти; розробка системи пільг тощо.

Аналізуючи прийняті нормативно-правові акти, закони та концепції розвитку можна зробити висновок, що де-юре загальне розуміння функціонування такого виду навчання було сформовано протягом двох десятиліть, однак де-факто, під час пандемії COVID-19 наявні напрацювання не змогли повністю задовольнити потреби учнів та студентів. Відтак, в 2020 році школи та університети виявились неспроможними продовжити навчання в е-дистанційному форматі.

Освітній процес під час першої хвилі було зведено виключно до поширення матеріалів та механічного виконання домашнього завдання. Це призвело до загальної перевтоми учнівського та вчительського колективу, а також до вагомого зниження рівня освіченості, що виявилось при черговому зрізі знань.

У 2020-2021 навчальному році майже всі школи визнали Zoom та Classroom як одні із найліпших програм для проведення уроків та структурованого поширення навчальних матеріалів. Такий спосіб поєднання дозволяв підтримувати зв'язок з учнівським колективом, а також передбачав самостійне опрацювання програми [6, с. 22-23].

Відтак, ми можемо прослідкувати еволюцію застосування дистанційних технологій: якщо перша хвиля COVID-19 зумовила виключно асинхронне навчання, при якому обсяг матеріалу та його опрацювання покладалось на здобувача освіти, то наступні переходи можна охарактеризувати як гармонійне поєднання синхронного та асинхронного режимів. Такий поділ мав на меті не перевантажити учнів, формуючи зручний розклад і, головне, орієнтувався на формування самостійності в учнівських колах.

З початком військових дій будь-який освітній процес був призупинений, однак діти мали змогу повернутись до навчання протягом місяця. Нині складність дистанційної освіти полягає не стільки у відсутності досвіду організування уроку на відстані, скільки у зовнішніх чинниках, такі як повітряна тривога або ж відсутність світла та доступу до Інтернету.

Отже, впровадження дистанційної освіти відбувалось у складних умовах. Саме це спричинило експериментальність деяких елементів та появу проблем, які досі перебувають на етапі подолання.

2.3. Проблематика введення дистанційної форми отримання знань та шляхи вирішення ключових проблем

Дистанційна освіта в Україні є відносно новим явищем і, не зважаючи на розроблені з 2000 року стратегії розвитку, переживала достатньо складний процес впровадження в освітнє коло. Досліджуючи процес розвитку дистанційної форми освіти в Україні від етапу зародження до сьогодення, аналізуючи концепцію даного навчання, ми можемо зробити висновок, що набагато простіше створити структуру, яка в теорії не буде мати жодних проблем, аніж експериментально перевірити дієвість нової для країни розробки.

За достатньо короткий період активного панування дистанційної освіти як переважаючого виду навчання, методистами було сформульовано ряд проблем, які дозволили переосмислити наявну систему навчання та взяти курс на оновлення освітнього середовища.

Перебуваючи в стані перманентного розвитку українська система освіти зазнала суттєвих змін. Нині ми маємо Нову українську школу, яка досі перебуває у тестовому варіанті та існує одночасно із застарілою формою учбового процесу (виклад основного матеріалу, стандартного опитування учнів та виконання обов'язкового домашнього завдання). Така система не передбачає спілкування з учнями, що формулює одну із найбільш розповсюджених проблем сьогодення – невміння висловлювати думку та нерозвинуті навички комунікації та соціалізації.

Методисти та педагоги визнають істотну неефективність даного способу ведення уроку, а тому покладають істотні сподівання на успіх НУШ. В такій

непростій ситуації впровадження цілком несформованої системи дистанційного навчання здається провальною ідеєю.

Однією з найбільш наявних проблем, з якою зіштовхнулася система введення дистанційної освіти полягала вже в окресленій нами застарілій формі навчання. Відсутність налагодженого контакту, невміння працювати з аудиторією дітей та організацій іншого виду навчання окрім традиційного, спричинила виключно перевантаження учнів та вчителів. Відтак, весь навчальний процес звівся виключно до поширення великого об'єму матеріалу, який діти мали опрацювати самостійно, а для контролю якості роботи та попереджування плагіату, конспектували його у зошит. При такому плануванні процесу не відбулось якісне освоєння навчального матеріалу, а опитування показали високий рівень невдоволення організацією навчального процесу, оскільки функції вчителя були зведені виключно до оцінювання знань [1].

Експерти, які аналізували першу масштабну спробу введення дистанційної форми під час пандемії сходяться у невтішній думці, що за три місяці навчального процесу рівень знань учнів школи істотно зменшився, оскільки був відсутній діалог зі всім класом, адже набагато простіше надіслати відео або текстовий матеріал, сформувавши тест, аніж розробити власну методику проведення дистанційного уроку [11].

Ще однією проблемою стала технічна неграмотність значної кількості педагогічних працівників. Не вміння користуватись функціями Viber, Telegram тощо спричинило цілковиту відсутність зв'язку між вчителем та учнями. Відтак, деякі дисципліни, в кращому випадку, засвоювались в обмеженій мірі, або взагалі зникли з учбового розкладу обов'язкових предметів [24].

Станом на 2020-2021 навчальний рік, всі школи сформували власні стратегії проведення дистанційних уроків. Відтак, в більшості українських шкіл було прийняте рішення поєднання синхронного (Zoom) та асинхронного (Classroom) режимів. Така методика була більш ефективною, оскільки в теорії передбачала поєднання стандартних уроків з самостійним опрацюванням навчального матеріалу [27]. Однак, не дивлячись на таку обрану стратегію,

проблема комунікації залишилась не вирішеною, а тому і сама дистанційна система не є ефективною. Аналізуючи сформовану форму навчання та реалії її здійснення, можна було помітити тенденцію впровадження старої системи викладання в онлайн-простір, що не відповідає головним задачам дистанційної форми отримання знань. Тому, явка на дистанційні уроки істотно нижча, ніж при традиційному навчанні, а ефективність навчання не покращилась навіть з використанням сучасних технологій, оскільки зацікавленість дітей знаходиться на низькому рівні.

Додатковим результатом, який спричинила стара система і тільки проявився під час дистанційного навчання, полягає в активності учнів на уроці. Усвідомлюючи неможливість постійного контролю та неможливість організувати урок призвів до «відсутності» учня на уроці при його присутності. Відтак, постійно вимкнені камери та мікрофони, намагання змусити дітей реагувати на запитання призводить до затримки навчального процесу і поганих показників при черговому зрізі знань [13].

Дистанційна освіта загострила вже сформовані недоліки української освіти. Тому, ще однією проблемою, яка постала перед педагогічним колективом є контроль за початковою діяльністю. З переходом на дистанційну форму контролювання за виконанням домашнього завдання перейшов і на батьків. Перебуваючи постійно в системі ревізії знань, здобувачі освіти знаходяться у перманентному стресі, що призводить до низького рівня зацікавленості в навчальній діяльності. Дотичною до даної проблеми, є також проблема контролю зацікавленості безпосередньо на уроці, оскільки під час постійного перебування за комп'ютером або екраном смартфона є виснажливим для концентрації уваги [11].

Однією із центральних проблем, не дивлячись на пришвидшений технологічний розвиток, залишається обмеженість технічного обладнання. Значна кількість освітян відзначають, що матеріальна база є важливим критерієм для ефективності дистанційної освіти. Під час першої хвилі пандемії виявилось, що як у вчителів, так і у дітей могло не виявитись окремого гаджета

для задоволення освітніх потреб. Нині ця проблема майже вирішена, однак по більшій мірі вона стосується містян, а ситуація в сільських школах потребує окремої уваги [13].

Наразі проблема дистанційної освіти загострилась у зв'язку з військовим вторгненням Російської Федерації 24 лютого 2022 року. Відтак, у зв'язку з новими подіями варто переосмислити деякі аспекти. Враховуючи регулярність повітряних тривог, відсутність стабільного Інтернет-з'єднання та світла навчання ускладнюється на всіх рівнях: кількість уроків на тиждень залежить від вищезазначених факторів. Саме тому потрібно продумати стратегію дій в екстрених ситуаціях.

Нині наукова думка може вирішити лише частину існуючих проблем. Відтак, вже є пропозиції та окремі курси по підвищенню кваліфікації вчителів у проведенні дистанційних уроків, на яких розробляються та перевіряються найбільш дієві методики навчання. МОН, а також департаменти освіти намагаються підлаштувати освітню програму відповідно до критеріїв дистанційного навчання та відповідних умов.

Враховуючи той факт, що така система панує вже третій рік, відмічаються певні позитивні зрушення: матеріальна база навчання істотно зросла, вчителі використовують на уроках інтерактивні дошки, презентації, відеоролики та навчальні ігри задля урізноманітнення та не перевантаження учнів загальної середньої школи. Також відмічається зростання активності учнів на уроках та загальна відповідальність у підготовці до е-дистанційного навчання.

У той же час, адміністрація не може представити якісного рішення як продовжувати навчання при відключення світла та постійних повітряних тривогах, окрім завершення уроку, попередження про самозахист та поширення матеріалу після уроку.

Отже, дистанційна освіта інтенсивно розвивалась у країнах Західної Європи та Східної Азії, пройшовши тривалу еволюцію від поширення матеріалів шляхом листування до використання сучасних Інтернет-технологій.

Дана система є достатньо гнучкою та доступною для молодого покоління передбачає постійний саморозвиток, що і популяризує її.

В Україні становлення дистанційної форми отримання знань розпочався останніх роках ХХ століття. Не зважаючи на сформовані теоретичні підходи, практичні результати виявились невідповідними загальним очікуванням. Дистанційна освіта має плануватися в країнах зі стабільним освітнім середовищем, в той час як в нашій державі регулярно приймаються нові постанови та стратегії розвитку освіти. Відтак, введення в 2020 році такої форми навчання лише призвело до погіршення тенденції освітнього розвитку. Нині існує цілий перелік проблем, які потребують якнайскорішого переосмислення та вирішення.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Організація дистанційного навчання в закладах ЗСО

Питання організації дистанційної освіти в навчальних закладах загальної середньої освіти є достатньо розповсюдженим. Дана зацікавленість спричинена безпосередньо різними шляхами впровадження дистанційної форми на базі різних шкіл України. Відтак, ми можемо стверджувати, що в залежності від стратегії введення дистанційного навчання, ми маємо достатньо велику кількість варіацій альтернативної освіти. Відтак, варто розглянути найбільш сміливі рішення впровадження такого навчання та розробити докладний розбір адміністративного проектування дистанційного навчання на базі школи.

Станом на 2022-2023 навчальний рік наявні чотири сервіси завдяки яким можливе впровадження дистанційної освіти. Це, в першу чергу Zoom, що достатньо швидко здобув популярність в освітянських колах. Дійсно, дана платформа є однією із найбільш затребуваних та широко використовуваних для проведення уроків онлайн, оскільки містить в собі значну кількість переваг. По-перше, це доступність, оскільки даний сервер працює незалежно від регіону та є зручним та зрозумілим у використанні. По-друге, Zoom має переважну кількість важливих функцій, а саме демонстрація екрану для трансляції навчальних матеріалів, запис конференції, який в подальшому можна поширити для учнів, котрі не змогли відвідати урок, чат для контакту та поширення матеріалів, інтерактивна дошка тощо. По-третє, навіть в контексті дистанційної освіти, завдяки даній платформі з легкістю можна організувати роботу та обговорення в групі, що, на перший погляд, здавалось би неможливим в умовах онлайн-уроку [27].

Друга платформа, яка потребує нашого огляду і також знайшла своє застосування серед ряду шкіл для дітей молодшого та середнього шкільного

віку є Classdojo. Новаторська розробка швидко набула популярності серед учнів, оскільки характеризується цікавим інтерфейсом та нестандартними можливостями проведення уроків. Відтак, вчитель може в режимі онлайн сформувати класи з персональним кодом, розробити класний журнал, в якому учні та батьки можуть прослідкувати результати та загальний рейтинг, що постійно оновлюється і в якому можна надати рекомендації стосовно підвищення успішності, проаналізувати кількість відвіданих та пропущених уроків, оцінити діяльність учня «заохочувальним» або «попереджувальним» бейджиком тощо. Програма наділена багатьма цікавими можливостями, які позитивно впливають на свідомість учня та урізноманітнюють уроки [27].

Під час першої хвилі пандемії одним із найбільш популярних серверів стало наповнення Google. Університети та школи достатньо швидко долучились до тенденції використовувати Google Classroom, що є простою системою для розповсюдження матеріалів, відео-уроків та тестувань для контролю успішності. Для кожного класу розробляється персональна сторінка та категорія уроку, яка наповнюється різнорівневими завданнями. Достатньо комфортним є і те, що на самій платформі одразу можна прикріпити домашнє завдання, що не перенапружує пам'ять телефону або ж комп'ютера, а оцінювання результатів є автоматичним. Ще однією перевагою даного додатку є можливість контролювати виконання завдань в режимі онлайн та оффлайн-доступ до самих матеріалів [27].

Нещодавно доступним для українців став сервіс Ding Talk, який, на жаль, ще не переведений українською мовою, однак розробка в даному напрямку триває. Інтерфейс, не дивлячись на мовну перепону є простим та інтуїтивно зрозумілим. Система не настільки багатофункціональна як у вищезазначених, однак дозволяє спілкуватися в чаті, поширювати матеріали, створювати завдання зі встановленим дедлайном, а також передбачає відео та аудіо конференції [27].

Розглядаючи питання впровадження дистанційної освіти і аналізуючи найбільш поширені системи, ми можемо зробити висновок, що найбільш

популярною схемою є поєднання синхронного та асинхронного навчання, тобто гібридної форми навчання. Це спростовано бажанням задовольнити головні потреби дистанційного навчання – орієнтування на розвиток навичок самоосвіти. Відтак, традиційно урок на онлайн платформі чергується з уроком самостійного опрацювання матеріалу та підготовки теми. Таке варіаційне поєднання є значно продуктивнішим, пришвидшує навчальний процес та формує допитливість, відповідальність [24].

Нарівні з гібридним видом не втрачають своєї актуальності синхронний та асинхронний типи, які є менш гнучкими для учнів. Відтак, синхронний вид передбачає присутність учня на уроці, його активну діяльність, в то час як асинхронний дає більше свободи учням в опануванні матеріалу та всіма необхідними навичками. Варто відмітити, що повністю асинхронного виду навчання в Україні в умовах загальної середньої освіти не має, а українські школи притримуються принципів синхронного або гібридного навчання [11].

На базі Ліцею №12 м. Житомир ім.. С. Ковальчука можна прослідкувати тенденцію нововведень та змін підходів до розуміння дистанційного навчання. Відтак, з 2020 року ліцей ввів ряд змін задля покращення дистанційної освіти. Перша хвиля пандемії, яка змусила всіх учнів перейти на домашню форму навчання стала типовою і для учнів ліцею № 12. Адміністрацією школи було прийняте рішення перенести весь освітній процес в онлайн-простір, однак суттєвої відмінності від інших шкіл не було представлено – навчання зводилось виключно до асинхронного режиму, оскільки використання дистанційних платформ не було опановано в достатній мірі. Цьому слугувало декілька причин: раптовість закриття шкіл, недостатня матеріально-технічна база, не вміння працювати в дистанційному просторі тощо.

2020-2021 навчальний рік відмічається новими підходами у впровадженні дистанційної освіти. Відтак, задля забезпечення комфортного онлайн-середовища як для дітей, так і для вчителів, було сформовано класи на платформі Classroom, що якісно спростило процес навчання, оскільки всі матеріали знаходились в одному «сховищі» і були доступними для учнів.

Також, адміністрацією школи було розроблено спеціальний розклад, в якому позначалася зміна синхронних та асинхронних уроків. З боку адміністрації проводились консультативні години по підвищенню рівня володіння новими освітніми технологіями для всіх охочих. Така тенденція призвела до позитивних результатів у вигляді регулярного проведення уроків та зростання якості подачі матеріалу. Хоча на перший погляд здається, що різниця між традиційним навчанням та дистанційним мінімальна, в той же час вчителі наголошують на істотних проблемах контролю за дисципліною та навчального інтересу учнів.

На базі адміністрації здійснювались регулярні перевірки діяльності вчителів та учнів, контролювалось проведення уроків задля виявлення недоліків та координації їх подолання. В цілому, друга хвиля карантину позначається позитивними зрушеннями в питанні організації учбового процесу в дистанційному просторі.

Третя реформа, на жаль, сталась за найбільш несприятливих умов і потребувала більш відповідального підходу, аніж раніше. Головне акцентування було направлене безпосередньо на спрощення любих сторін пов'язаних з дистанційним навчанням за умов збереження якості.

З початком збройної агресії навчальний процес був призупинений задля перегляду можливих варіантів подальшого впровадження комфортного варіанту дистанційної освіти. Таким чином, було прийняте рішення переведення дітей виключно на синхронну форму навчання з використанням основної платформи Zoom. У зв'язку з цим був розроблений діючий розклад з актуальними посиланням на уроки з усіх дисциплін. В той же час, проводились консультаційні години з вчителями, які мали на меті скоординувати педагогічну діяльність в умовах війни, наголошення на основних вимогах та рекомендаціях для зниження психологічної напруги і, відповідно, були введені години психологічної підтримки для дітей, що, на нашу думку, є необхідним в нинішній час.

Нині ліцей № 12 взяв курс на підвищення якості проведення дистанційних уроків, визнаючи ефективність такої освіти. Відтак, було затверджено план навчання, який ґрунтується на обов'язковому дистанційному навчанні 2-4 класів та 6-11 класів. Перші та п'яті класи традиційно відвідують школу.

Також з 29 березня 2022 року діють обов'язкові рекомендації для вчителів, не залежно від місця їх перебування припиняти урок під час повітряної тривоги, оголошення про небезпеку та поширення обов'язкових матеріалів для самостійного опрацювання.

Нині дистанційна освіта в Україні переживає складне становлення, оскільки не має оптимальної змоги продовження якісного онлайн-навчання в умовах перманентних повітряних тривог, відсутності світла та стабільного Інтернет-з'єднання. Оскільки подолати дані проблеми не можливо, адміністрація школи наголосила на лояльному ставленні до виконання домашнього завдання, відсутності учня на уроці за умови повідомлення причини.

Таким чином, на базі наведеного прикладу ми можемо стверджувати, що даний формат навчання перебуває в достатньо складному становищі. Не дивлячись на розроблену базу для його здійснення, навчання не є гармонійним та постійним. За таких умов, значна кількість матеріалу покладається на самостійне опрацювання учнів, а результати такої освіти будуть оприлюднені при черговому зрізі знань.

3.2. Вплив дистанційної освіти на учасників освітнього процесу: головні критерії альтернативного навчання

Як і у кожного виду діяльності, в процесі розвитку дистанційна освіта набула значну кількість притаманних їй характеристик. Мобільність та гнучкість, доступність та ефективність – все це створює гарне підґрунтя для

подальшого вдосконалення. Аналізуючи сучасну літературу, можна помітити, що вчені виокремлюють альтернативну освіту як одну із найбільш перспективних в сучасній системі освіти і намагаються теоретично обґрунтувати значущість подальшого впровадження, посиляючись на позитивні результати вихідців цієї системи.

На сьогоднішній день проблема введення, організації дистанційного процесу, реалізації та задоволення освітніх потреб вже має значну теоретико-методологічну базу, в той час як на дослідження суб'єктивних впливів не акцентується достатньо уваги.

Відтак, оскільки головними учасниками впровадження та апробації дистанційної форми отримання знань є вчителі та учні, варто враховувати головні психологічні особливості даного процесу та вплив ряду факторів на освітян.

Дистанційний формат подразнює найважливіші психологічні, педагогічні та соціальні аспекти, майже повністю руйнуючи вже наявні системи. Як і інші види навчання, альтернативна форма потребує створення комфортної атмосфери для впровадження, однак, на жаль, на базі українських шкіл дистанційна освіта вводилась стихійно, без належної підготовки [2, с. 78].

Для розуміння загальної ситуації варто виокремити низку принципів, які є загальними та необхідними для впровадження дистанційної освіти в закладах загальної середньої освіти. Також, варто наголосити на обов'язковості цих принципів як для педагогічного колективу, так і учнівського, адже найкращі результати при дистанційній освіті досягаються безпосередньо через взаємодію обох сторін.

В першу чергу акцентується увага на необхідності якісного планування навчальної діяльності, її організації, оскільки навчання онлайн характеризується чіткістю, змістовністю та лаконічністю. Тому, вчитель має заздалегідь продумувати свої уроки, задля попередження можливих проблем. До планування дотичні також формулювання освітніх цілей та задач задля чіткого усвідомлення важливості предмету та його вивчення [11].

В той же час учні мають усвідомлювати важливість навчального процесу, свою роль як активного учасника, а також призначення кожної навчальної дисципліни. Виключно при адекватній реакції учнівського колективу можлива оптимальна діяльність [11].

Розглядаючи становище учнів та вчителів в контексті їх взаємодії під час дистанційного навчання та впливу технологічної освіти на становище цих двох категорій, то можемо зробити це через призму особливостей такого виду навчання.

Серед позитивних особливостей, на яких ми вже неодноразово наголошували, залишається гнучкість дистанційного процесу. В загальному плані, дана опція полягає в можливості самостійно планувати навчальну діяльність, виконувати оптимальний обсяг завдань задля оволодіння темою незалежно від часу та місця перебування учня. Однак, в системі загальної середньої освіти така варіація неможлива, оскільки учні самостійно не зможуть якісно опанувати навчальним розкладом. Більш того зникає рівноправна взаємодія обох категорій, оскільки вчитель втрачає свою роль і виступає виключно як куратор, а відтак основний масив роботи перекладається на учня. Таким чином, ми не можемо стверджувати про дану особливість як пануючу в освітньому середовищі дистанційної освіти, оскільки з метою контролю навчальної діяльності був розроблений сталий розклад [1].

Наступною особливістю вважається далекодія. Дистанційна форма отримання знань не передбачає сталого місця проживання і це є однією з переваг. Віднині частина учнів українських шкіл перебуває за кордоном, однак одним із головних пріоритетів залишається отримання знань. З переходом на дистанційну освіту, кожна дитина, яка знаходиться поза межами України може продовжити навчання онлайн. Єдиною негативною характеристикою може виступати різниця в часі, яка суттєво впливає на життя учня, оскільки українська система не передбачає уточнювання часових поясів інших держав, а здійснюється відповідно графіку [1].

Дотичною до попередньої особливості є охоплення. На відміну від традиційної освіти, де сформований чіткий склад групи, дистанційна освіта має суттєві переваги. Відтак, якщо вчитель не має змоги провести урок, інший викладач може об'єднати два класи або більше [1].

Не зважаючи на суттєві переваги, питання вирішення недоліків, що ускладнюють дистанційний процес досі залишається відкритим. В епоху пришвидшеного технологічного розвитку, однією з центральних проблем залишається питання матеріально-технічного оснащення. Відтак, з початком першої хвилі пандемії виявилось, що не у всіх дітей та вчителів є можливість долучитись до дистанційного процесу в повній мірі [11]. Відтак, переважна кількість учнів була неспроможна на рівні зі всіма оволодіти матеріалами, причиною чому була майнова нерівність, а результатом стало погіршення успішності з навчальних дисциплін. Україна, яка в класифікації держав, що були готові до розповсюдження епідемії COVID-19 та мала невтішне становище, намагалась вирішити питання нормалізації освітнього процесу. Відтак, були заключні домовленості з мобільними операторами стосовно не стягнення платні за перегляд матеріалів «Всеукраїнська школа онлайн», вирішувались питання на місцевому рівні. Дітям із бідних родин надавались ноутбуки для навчання, однак така практика мала невеликий за кількістю охопат. Більш реалістичним стало поширення друкованих матеріалів, об'єднання в групи, проводились акції допомоги. Такі рішення частково вирішили проблему, однак цілковите подолання охоплює більший відрізок часу та потребує докорінних реформ [13].

Ще одним негативним аспектом є невмотивованість учнів до освітньої діяльності, а також відсутність самодисципліни. Запропонована стара система навчання спричинила психологічний конфлікт між усвідомленням дитиною важливості навчання та не бажанням занурюватись у навчальний процес. Це призвело до загострення проблем з ментальним здоров'ям і, як результату, де мотивації. Аналізуючи надану статистику опитувань МОН, чітко прослідковуються завищені показники рівню агресії, стресу, депресії та апатії

[24]. Експерти відзначають ряд головних причин такого негативного результату: перебування та втома від технологій та навчального процесу, відсутність сталого контакту з аудиторією, завищена кількість завдань на самостійне опрацювання. В той же час, аналогічна ситуація складається і з педагогічним колективом. Переважна кількість вчителів наголошують на відсутності вільного часу, оскільки робочий день при шкільному дистанційному навчання триває протягом доби [11].

Демотивація учнів спричинила і проблеми з концентрацією уваги та самодисципліною. Таким чином, було розроблено ряд рекомендацій та профілактичних заходів: шкільні психологи створили «годину психолога», розпочинається робота молодіжних організацій, головна ціль яких – досягнення психологічного комфорту в умовах дистанційного навчання, з'являються мобільні бригади [6, с. 33].

З 2020 року більш яскраво виокремились і старі проблеми, які педагоги намагаються подолати донині. З того часу, яскраво вираженим став комунікаційний бар'єр між вчителем та учнем. В умовах дистанційного навчання відбулось своєрідне загострення даного конфлікту, оскільки своєрідним методом захисту стали вимкнені камери та мікрофони, що спричиняють затягування процесу навчання і, як наслідок, призводять до втрати ефективності дистанційної форми як такої [1]. Проблема «чорних квадратиків» стала масовою і досі не має ефективного рішення для виправлення ситуації. Експерти наголошують, що головним коренем проблеми є особистісні характеристики кожного вчителя, які нині мають важливе значення і, виключно постійною працею можна вирівняти ситуацію.

Отже, питання впливу дистанційної освіти на всіх суб'єктів освітнього простору є важливим в контексті дослідження дистанційної форми отримання знань. На жаль, українська методологічна база з даного аспекту лише починає своє формування, а тому не може представити ефективних шляхів вирішення найбільш масових протиріч. Помітним є намагання перейняти європейський досвід, який ефективно діє в розвинених країнах, однак накладаючи такі

нововведення на українську систему, формуються нові проблеми, що потребують скорішого вирішення

3.3. Перспективи розвитку дистанційної форми отримання знань

Процес вдосконалення альтернативного виду навчання наразі є пріоритетним та обов'язковим. Він має здійснюватись на всіх рівнях: від законотворчої думки до вчительської творчості, адже направлений безпосередньо на виховання нового типу людини – сучасного, здатного вільно інтегруватися в будь який простір.

Дистанційна освіта є перспективною та доступною, дозволяє опанувати різні види діяльності, а тому її подальша розробка є виключно важливою. На нашу думку варто переглянути всю систему дистанційної освіти та виокремити головні моменти, які зможуть поліпшити навчальний процес в межах дистанційної освіти сьогодні та закласти гарне підґрунтя для розвитку даного виду в майбутньому.

Відтак, переглянувши наявні пропозиції ми можемо сформулювати наступні рекомендації для поліпшення дистанційної освіти.

1. Розробити програму для дистанційної освіти. Як і всі сфери науки, освіти та праці, дистанційне навчання розпочинається із загальних засад. Проаналізувавши «дистанційні» уроки стає зрозумілим, що шкільну програму перенесли з традиційної траєкторії в онлайн сферу без урахування особливостей дистанційного процесу. Як зазначають більшість експертів і, ми згодні з цією думкою, така освіта не дає можливості оволодіти знаннями за короткий період часу, а подекуди займає більший період, аніж навчання в закладах освіти. Враховуючи масив інформації, на наше переконання, варто розробити дещо спрощено програму, або ж сформувати альтернативну.

2. Курси підвищення кваліфікації дистанційної педагогіки. Не зважаючи на те, що дистанційна освіта панує в Україні вже три роки, значна

частина педагогів досі не оволоділа майстерністю ведення онлайн уроків. Відтак, курси підвищення методологічної, технічної та інформаційної компетенції є важливими для зростання якості дистанційної освіти.

3. Гібридне навчання. Поєднання синхронного та асинхронного режимів довело свою ефективність в питанні самоорганізації учнів. Ми пропонуємо розробити злагоджену систему, яка б поєднувала діяльність в класі та самостійну дослідницьку роботу учнів. Така система має тримати учнів в тонусі, оскільки кожен онлайн-урок повинен розпочинатись з опитування опрацьованого самостійно матеріалу. На нашу думку, це призведе до поліпшення якості знань загалом та спростить систему оцінювання.

4. Використання різних програм для урізноманітнення процесу навчання. Дитяча увага подекуди буває розсіяною, особливо проводячи більшу частину дня за екраном комп'ютера. Достатньо розповсюдженою проблемою, особливо серед учнів 1-7 класів, є проблема збереження зацікавленості в навчальному матеріалі. Тому, ми пропонуємо активне залучення дітей до різних видів діяльності: інтернет-ігор, віртуальної екскурсії, перегляду кінострічки або відеоролику з запропонованої теми тощо. Такий сумісний вид діяльності допоможе урізноманітнити навчальний процес, зробить його цікавішим та ефективнішим.

5. Поєднання традиційного та дистанційного просторів. Після завершення війни, на наше глибоке переконання, дистанційна освіта на має зникати, а навпаки ввійти у шкільне середовище, як гармонійний процес. Тому варто розробити систему поєднання традиційного та онлайн навчання, що допоможе тримати дітей в тонусі та не спричинить критичний прояв під час наступного локдауну.

На жаль, дистанційне навчання в Україні нині також переживає кризу, оскільки освітній процес залежить від зовнішніх чинників: повітряної тривоги, обстрілів, наявності світла та Інтернету тощо. Перебуваючи в такій стресовій ситуації, навчання має бути лояльним та відволікаючим. Тому, ми можемо запропонувати ряд рекомендацій, які допоможуть втримати психологічну

атмосферу на достатньому рівні, а також зроблять навчання під час війни не недоліком, а перевагою.

В першу чергу, не варто насідати на дітей та контролювати їхню успішність, оскільки це тільки посилює рівень стресу та демотивує дітей. Особливо перед закінченням семестру спостерігається негативна тенденція акцентування уваги на оцінках та навчальних досягненнях. Натомість, ми пропонуємо зосередити увагу на моральній підтримці учнів, перевести тему уроку в яесь більш цікаве середовище – інтернет-екскурсія, вікторина, на якій вони можуть отримати додаткові бали тощо.

Рівень напруги в колективі відіграє помітну роль. Наразі, учні шкіл перебувають в неоднакових умовах, оскільки частина змінила місце проживання і намагається соціалізуватись в нових умовах, що є окремим видом подразника; інші час від часу спускаються в бомбосховище при черговій ракетній атаці і, відтак, на дистанційних уроках можливі спалахи агресивної поведінки. Вчитель має керувати ситуацією, проводити профілактичні бесіди задля попередження недобррозичливості або ворожого ставлення.

Особливо гостро зараз відчувається питання довіри. Експерти вважають, що не варто акцентувати увагу на тому як дитина виконала завдання і чи списала вона контрольний тест. В той час, якщо викрився факт списування, варто спокійно ще раз пояснити алгоритм виконання роботи.

Дані рекомендації є універсальними і формують позитивний психологічний клімат та гарне, лояльне відношення між вчителем та учнями, знижують рівень напруги та мотивують до продовження навчальної діяльності. Також варто не забувати про важливість ввічливих камер, не наполягати, а ввічливо просити бути «присутнім» на уроці, оскільки це дає відчуття реалістичного навчання та сприяє робочій атмосфері.

Аналізуючи систему дистанційного врегулювання на адміністративному рівні, вплив альтернативного виду навчання на представників освітнього процесу, нами зазначено, що дана система в освітньому просторі України має значні проблеми на всіх рівнях – від впровадження її в шкільному середовищі

до безпосереднього процесу здійснення та впливу на учасників освітнього процесу. Відтак, наша стратегія розроблена з урахуванням нинішньої ситуації та направлена на поліпшення умов подальшого розвитку дистанційної освіти.

ВИСНОВКИ

Нинішнє століття висуває перед людьми нові вимоги, що пов'язується з пришвидшеним плином життя та технологізацією всіх процесів. Потреба у вихованні нового типу людини в цьому контексті принципово важливе. Таким чином в залежності від доцільності обраної системи із врахуванням освітніх технологій можна досягнути поставлених цілей навчання, посилення якості освітнього процесу.

Система дистанційної освіти є не новою для світової практики, процес її встановлення та вдосконалення описаний у наукових працях багатьох зарубіжних вчених, в першу чергу: А. Тейта, Дж. Керрі, Т. Барна, Дж. Деніела, Фр. Вітроу, Л. Кубана, С. Вайса, К. О'Делла, Кр. Стерлінга тощо. Розглядаючи наукові доробки вітчизняного зразка, ми можемо виокремити О. Андрєєва, Г. Козлакова, І. Козубовську, В. Олійнка, Є. Полата, А. Хуторського. Саме опрацювання даних праць дало можливість цілком і повністю опрацювати проблематику становлення та розвитку дистанційної освіти в світі та в Україні загалом.

Опрацювавши літературу, ми доходимо до висновку, що дистанційна освіта у світі розвивалась протягом двох століть та активно розвивала свою систему, залучаючи нові технології та впроваджуючи новітні системи. В той же час дистанційна форма в Україні впроваджувалась з особливими складностями. В першу чергу, дана ситуація була спричинена низькою матеріально-технічною базою та пострадянською системою виховання та освіти. Хоча Україна в правовій системі взяла курс на європейську інтеграцію, помітні зрушення стали відчутними лише після революції Гідності з запровадженням нової системи. Дистанційна освіта впроваджується з 2000 року, коли розпочалось впровадження дистанційних експериментів, однак повномасштабне охоплення України сталося в 2020 році у зв'язку з поширенням епідемії COVID-19.

Розглядаючи питання нормативно-правової бази варто наголосити про правове гарантування доступності освітнього процесу всім категоріям

населення. Це і спричинило освітнє розшарування та появу різних типів навчання, в тому числі і дистанційного. Офіційно положення про дистанційне навчання, в якому сформульовані всі етапи впровадження та підходи системи затверджено в Законі Міністерства освіти та науки України «Про затвердження положення про дистанційне навчання», хоча більш ранішні спроби датуються ще 2003 роком.

Загалом процес становлення дистанційної освіти характеризується безперервним розвитком та постійним вдосконаленням. Європейська освітня наука представляє значну кількість успішних експериментів у вигляді відкритих курсів, університетів, впровадженням освітніх теле- та радіо-програм за умов опрацювання яких з'являлась можливість отримання вищої та професійної освіти.

Питання удосконалення дистанційного формату на базі українських шкіл є пріоритетним. Відтак, процес інтеграції в дистанційний процес закладів середньої освіти відмічається наступними проблемами: слабка матеріально-технічна база, яка спричинила відсталість під час першої хвилі пандемії та погіршення рівню знань серед освітян. Наступні впровадження характеризуються більшою змістовністю, оскільки полягають у розробці гібридного навчання, залучення технологічного сектору, здобуття викладачами технічної компетенції, формування аналогічного розкладу тощо. На рівні з цими розробками проводились регулярні перевірки на місцевому рівня задля контролю освітнього процесу. Нині дистанційна форма відрізняється від «карантинної», оскільки знаходиться під впливом зовнішніх чинників, а тому її цілі змінюються. Адміністрація школи розробляє комфортні умови для здійснення навчання, а педагоги підлаштовують свої уроки, враховуючи психологічний стан учнів.

Експерти, які розглядали вплив дистанційної освіти на свідомість людини, вказують на істотний вплив такої освіти на психологічні, суб'єктивні та соціальні фактори життя людини. Відтак, ми приходимо до висновку, що дистанційний формат є складним явищем і має вводитись з урахуванням всіх

можливих психологічних варіацій, оскільки незмінно змінює свідомість людини. Розглядаючи опитування, що проведені МОН, спостерігається неприємна тенденція зростання рівню агресії, апатії та стресу у освітян, які змушені були швидко інтегруватись в дистанційний простір. Світовими експертами було запропоновано вражаючу кількість попереджувальних рекомендацій, які інтерпретували і українські дослідники, підлаштовуючи їх під наявну систему.

Подальше вдосконалення дистанційної освіти є принципово важливим в нинішніх умовах, оскільки наразі задовольняє більшість освітніх процесів. Розробляючи методику вдосконалення дистанційної освіти ми орієнтувались на важливість подальшого використання даного формату в поєднанні з традиційним навчанням. На наше переконання, для ефективності альтернативи має бути розроблена спеціальна програма, що відповідає ключовим вимогам освіти дистанційно типу, введено курси, головною ціллю яких є зрощення рівню технічної свідомості педагогів задля урізноманітнення освітнього процесу тощо. Більш того, нами запропоновано ефективні рекомендації, які допомагають нормалізувати освітню траєкторію під час війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар М. *Дистанційне навчання у школах: плюси і мінуси*. URL: https://education.24tv.ua/varto-shkolah-zaprovaditi-distsiynne-navchannyanovini-ukrayini_n1375223 (дата звернення: 27.08.2020).
2. Биков В. Ю., Гриценчук О. О., Жук Ю. О. та ін. *Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України. Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології*. Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. Київ: Атіка, 2015. С. 77–140.
3. Деякі питання організації дистанційного навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09. 2020 р. №1115: зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28.09.2020 р. №941/35224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0941-20> (дата звернення: 20.05.2022).
4. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва : навч.-метод. посіб. Упоряд.: Воротникова І.П., Чайковська Н.В. Київ: ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 456 с.
5. Л.Б.Ліщинська. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія* : матеріали міжвузівського вебінару. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. 102 с.
6. Воротникова І.П. *Дистанційне та змішане навчання в школі*. Київ: ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 48 с.
7. Закон України «Про загальну середню освіту». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/632-2003> (дата звернення: 06.05.2022).
8. Конституція України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 26.11.2022)
9. Концепція діяльності з надання освітньої послуги у сфері загальної середньої освіти (надання базової загальної середньої освіти, надання повної загальної середньої освіти) приватного навчального закладу «Центр освіти Оптіма». URL: <https://optima.school> (дата звернення: 28.08.2022).

10. Концепція розвитку технологій дистанційного навчання в Україні. URL: [http:// pulib.if.ua/part / 9961](http://pulich.if.ua/part/9961) (дата звернення: 28.09.2022).
11. Корольчук М. *Дистанційне навчання: за і проти*. URL: <https://learning.ua/blog/201810/dystantsiine-navchannia-za-i-proty> (дата звернення: 27. 10.2022).
12. Коронавірус в Україні. Офіційний інформаційний портал Кабінету Міністрів України. URL: <https://covid19.gov.ua> (дата звернення: 30.11.2022).
13. Косянчук І. *Які недоліки має дистанційне навчання ?* URL: <https://www.poglyad.tv/yaki-nedoliky-maye-dystantsijne-navchannya> (дата звернення: 17.07.2022).
14. Міжнародна українська школа. URL : <https://uis.org.ua> (дата звернення: 18.10.2022).
15. Міністерство освіти і науки України. Наказ. *Деякі питання організації дистанційного навчання*. Офіційний вісник України. № 81. 2020. С. 415-421.
16. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf (дата звернення: 22.10.2022).
17. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. URL : [:https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni) (дата звернення: 22.10.2022).
18. Про затвердження заходів щодо реалізації Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004 - 2006 роки: наказ Міністерства освіти і науки України від 4.12.2003 р. №802. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0802290-03> (дата звернення: 12.07.2022).
19. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04. 2013 р. №466: зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30.04 2013 р. за №703/23235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0703-13> (дата звернення: 12.05.2022).

20. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 р. № 40: зареєстровано в Міністерстві юстиції України 9.04.2004 р. № 464/9063. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0464-04> (дата звернення: 03.11.2022).

21. Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного від 23.09. 2003 р. навчання на 2004-2006 роки: Постанова Кабінету Міністрів України №1494. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1494-2003-п> (дата звернення: 02.09.2022).

22. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.09.2022).

23. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 4663-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 13.09.2022)

24. Рукавішнікова О.В. Дистанційна освіта. URL.; <http://www.mcppv.ho.ua/docs/rukavishnikova01.hrm> (дата звернення 20.09.2022).

25. Сайт Державної служби статистики України. URL.: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 16.09.2022).

26. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/statistichni-dani-pro-zagalnoosvitni-navchalni-zakladi-ukrayini-za-2014/2015-ta-2015/2016-n.-r.html> (дата звернення: 30.09.2022).

27. Школи для дистанційного навчання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/zhitelyam-donbasu-ta-krimu/uchnyam-tavipuschnikam/shkoli-yaki-zdijsnyuyut-navchannya-uchniv-iz-krimu-tadonbasu/shkoli-dlya-distancijnogo-navchannya> (дата звернення:02.09.2022).

28. Alan Tait. Reflections on Student Support in Open and Distance Learning. International Review of Research in Open and Distributed Learning, 4(1), 1–9. URL : <https://doi.org/10.19173/irrodl.v4i1.134> (дата звернення: 12.10.2022).

29. Bates Tony. *Celebrating the 30th anniversary of the first fully online course*, 2016. URL : <https://www.tonybates.ca/2016/01/17/celebrating-the-30th-anniversary-of-the-first-fully-online-course/> (дата звернення: 26. 11. 2022).
30. Byrne, T. C. *Athabasca University The Evolution of Distance Education*. Calgar. Alberta: University of Calgary Press. 135 p.
31. Christopher H. Sterling; Cary O'Dell. *The Concise Encyclopedia of American Radio*. Routledge; 1st edition, 2009. 940 p.
32. Daniel, Sir John S. *Mega-Universities and Knowledge Media: Technology Strategies for Higher Education*. Kogan Page, 1998. 212 p.
33. James T. Carey, *Forms and Forces in University Adult Education* . Brookline, MA: Center for the Study of Liberal Education for Adults, 1961. URL : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED047286.pdf> (дата звернення:12.10.2022).
34. Larry Cuban. (1986). *Teachers and Machines: The Classroom Use of Technology Since 1920*. Teachers College Press, 1986. 134 p.
35. Rothblatt, Sheldon; Muller, Detlef K.; Ringer, Fritz; Simon, Brian; Bryant, Margaret; Roach, John; Harte, Negley; Smith, Barbara; Symonds, Richard "Supply and Demand: The "Two Histories" of English Education". *History of Education*. Quarterly. Vol. 28, No. 4, pp. Published By: Cambridge University Press, pp. 627-644.
36. Vyse, Stuart. "Before Carl Sagan and Neil deGrasse Tyson, There Was Dan Q. Posin". Committee for Skeptical Inquiry. URL : https://skepticalinquirer.org/before-carl-sagan-and-neil-degrasse-tyson-there-was-dan-q/._posin (дата звернення: 23. 10. 2022)
37. Withrow Frank. "Technology in Education and the Next Twenty-Five Years. THE Journal, 1997. URI : <https://thejournal.com/Articles/1997/06/01/Technology-in-Education-and-the-Next-TwentyFive-Years.aspx> (дата звернення: 26.11.2022).